

DR. VENCZEL JÓZSEF:

A székely kérdés lényege

A székely kérdés nem mai és nem is tegnapi kérdés. Van annak már jó három évszázada, hogy a székelyt arról ismerik az országban, Erdélyországban és Magyarországon egyaránt, hogy baja van, hogy kérdéseket, leckét ad fel az ország vezetőinek, s hogy a kérdések nem akarnak elcsitulni, a feleletadás után mindig ujult erővel támadnak fel. A székelyek bajairól szóló jelentések századról-századra ugyanazt ismétlik, bár mindenik század meg volt győződve arról, hogy tett valamit a székelység érdekében. Tudjuk például, hogy legutóbb, a világháborút megelőző időszakban külön székely kirendeltség működik, székely kongresszust tartanak, a tanulmányok szakai foglalkoznak a székelység ügyeivel és ma mégis abban a helyzetben vagyunk, hogy mindennek ellenére a kérdésre nekünk kell felelni, a mai magyarságnak kell *mások helyett* is felelni s ennek a feleletadásnak most olyannak kell lennie, hogy a válasz felröppenésekor a kérdés, ez a sokat hányatott és annyi izgalmat okozó székely kérdés — mint üres, élettelen lárva maradjon mögöttünk. A mi feladatunk, ennek a mai nemzedéknek a feladata: *megoldani* a székely kérdést, megoldáshoz segíteni a *székely népesség* mai válságát, melyben ott izzik minden megelőző korszak társadalmi feszültsége s amelyben újraéled a „székelyromlás“ századainak a XVII. és XVIII. századnak minden gazdasági nehézsége.

Nyilván nem könnyű feladat ez. Nem könnyű már azért sem, mert a megoldásra váró problémák körében, *a székely népfelleg* és *a székely élettér* kérdésében még tá-

A székely népfelleg

jékozódní is meglehetősen bonyolult feladat.

Köztudott dolog, hogy a Székelyföld egyike az ország legszebb népszaporulatot felmutató részeinek. Az utolsó hatvan esztendő átlagában a születés kereken 34 ezrelék, a halálozás 25 ezrelék, a természetes szaporulat 9-10 ezrelék. Mind a születés, mind a természetes szaporulat szempontjából szebb a székely népmozgalom általános képe, mint ugyanez időben a magyarországi népmozgalomé s a halálozás tekintetében is elenyésző a különbség a székelyföldi és a magyarországi halálozási szám között. És ma is az a helyzet, hogy a Székelyföld népmozgalma a maga 10.8 ezrelékes természetes szaporulatával vezető helyen áll a megnagyobbodott ország népmozgalmában, hiszen a természetes népszaporulat országos átlaga 1941-ben mindössze csak 6.4 ezrelék.

Am a fényes népmozgalomnak árnyoldala is van — ha nem is népmozgalmi, de *nemzetpolitikai* szempontból. Ugyanis: ha 1880-tól fogva nyomon követjük a népszámlálások adatait, azt tapasztaljuk, hogy ez idő alatt a Székelyföld területén lakó magyarság mintegy 145 ezer lélekkel gyarapodott, ami évente csak 5 ezrelékes szaporulatnak felel meg. Már pedig azt mondtuk, hogy a székelység ez alatt az idő alatt évente általában 9-10 ezrelékkal szaporodott. Tehát 5 ezreléknyi hiány mutatkozik a népmozgalmi számok világában: — ez az a bizonyos árnyoldal, mert e különbség nem jelentéktelen. Ha csak Csík, Háromszék és Udvarhely vármegyéket tekintjük, ugy a hat évtizedes különbség 101.789 lélek, ami a kiindulási alapul szolgáló 1880. évi népszámnak (343.373) a 29.6 százaléka. Vagyis az évi 5 ezreléknyi hiány hat évtized alatt már a népességnek majdnem egyharmadát teszi ki s mivel ez a különbség évről-évre mind nagyobbodik, nyilván mondhatjuk, hogy a székelység hiába mutat fel szép természetes szaporulatot, mert *nem magának szaporít* — valahol elhanyagodik az, amit oly buzgalommal produkál.

1881 és 1890 között 21.879 fő hagyja el szülőföldjét; 1891 és 1900 között 12.006 fő; 1901 és 1913 között pedig 15.352 fő, s ekkor már az utirányt is ismerjük: Amerikába ment 6753 fő és Romániába ment 8599 fő.

A kivándorlás

Ismételjük, hogy nem jelentéktelen mennyiségről van szó a székely kivándorlás keretében. A háboru előtt elvándorlók számát bátran hatvanezerre tehetjük, még nagyobb a román uralom alatt szétszóródott népesség száma, amely megüti a nyolcvanezeret. S ez a száznegyvenezer főnyi népesség jóval több, mint bármelyik székely vármegye magyar népessége. *Hat évtized alatt népünk egynegyedét veszítettük el.* Mert ez a kivándorló tömeg jórészt valóban elveszett a magyar nemzetközösség számára — részben Amerika fölünk messzeeső térségein, részben a román Ókirályság idegen néptengerében.

És az aggasztó ebben a folyamatban, hogy nem volt aki megakassza azt. Nem volt, mert nem is ismerték fel a jelenség igazi valóságos okát. Általánosan tagadták vagy figyelembe sem vették azt az egyszerű ténytet, melyet most e jelenség szülőkaként ismerünk, azt, hogy *a székely kivándorlás oka a Székelyföld túlnépesültsége.*

Azt mondták — még nem is olyan rég, —, hogy dehogyis van túlnépesülve a Székelyföld, hiszen népsűrűsége majdnem a legkisebb az országban. S annyiba igazuk is volt a székely népsűrűség ilyen vizsgálóinak, hogy a Székelyföld szokványos népsűrűségi száma (négyzetkilométerenként 36—37 lélek) valóban kicsinynek mondható mind az erdélyi, mind a magyarországi népsűrűségi számok mellett. Kérdezzük azonban: vajjon egyforma mértékben tartja-e el az embert a völgyi vagy lapályi terület, meg a havas, még akkor is, ha az a havas nem éppen szikla, hanem erdő és legelő. Bizonyára a laikusnak is szeget üt a fejébe ez az ellentétel s valóban helyesen felel, ha azt mondja: kétségtelenül föld és föld között különbség van eltartóképesség szempontjából. Már pedig ha különbség van, akkor a népsűrűséget nem szabad csak úgy számítani, hogy egyszerűen összevetem a szóbanforgó területet a rajta élő népesség számával. Hanem tekintettel kell lennünk arra is, hogy a különböző művelési ágak körébe tartozó területek nem egyforma számu népességet tudnak eltartani s továbbá tekintettel kell lennünk arra is, hogy népességeltartás szempontjából más az értéke a csiki földnek, más a marostordainak, a

Táj és nép

A népsűrűség

kolozsinak és megint más a biharinak és a bácskainak. Mielőtt tehát a területet összevetnénk a rajta élő népesség számával, el kell tüntetnünk azokat a különbségeket, amelyek a különböző művelési ágak között mutatkoznak és el kell tüntetnünk azokat a különbségeket is, amelyek a különböző vidékek különböző földje között mutatkoznak.

Az eredmény a Székelyfölddel kapcsolatosan az lesz — a számításokat bárki megtalálhatja „A székely népfesleges“ c. dolgozatomban (Hitel, 1942. április) —, hogy már az első átszámítás után, amikor eltüntettük az egyes művelési ágak közti különbségeket, a népsűrűség 100 kat. holdanként nem 17. hanem kétszer akkora, 34.1. S ha elvégezzük a második műveletet is, akkor a népsűrűség száma még tovább növekedik; megállapíthatjuk, hogy *a Székelyföld valóságos népsűrűsége sem nem 17, sem nem 34.1, hanem 46.2 lélek 100 kat, holdanként.* Ez pedig mind az erdélyi, mind az országos népsűrűségnél jóval nagyobb, mert Erdélyben 100 kat. holdra 36.5 lélek jut, országosan pedig 35.2 lélek.

A székely kivándorlás jelensége ebből az eddig el nem ismert tényből következik. Évről-évre azért áll előttünk, mert a *Székelyföldön több ember él, mint amennyit ez a föld el tud tartani, s mert ez a népesség — ámbár bőrn érzi a tulzsufolt-ságot — mégis erőteljesen szaporodik.* E miatt időnként feszültség áll be a székelység körében s az ellenállhatatlan belső nyomás ki-kiaprésel bizonyos számú embert azokon a kapukon, amelyek a Székelyföld és más földek között nyílnak. Ez a kiapréselt embermennyiség pedig — miként már mondot-

tuk — a számbavehető hatvan esztendő alatt mintegy *száznegyvenezer fő*, vagyis egy megyényi székelység. S még mennyi az otthon maradtak sorában a fölösleges, számfeletti! A Székelyföld normális körülmények között csak 300 ezer léleknek tud megélhetést biztosítani s a Székelyföldön mégis 400 ezernyi magyar él. Tehát *nemcsak a kivándorolt 140 ezer fő mutatja a Székelyföld túlnépesültségét, hanem az otthonában maradt s ott nyomorgó további százezer is*. Nemcsak *mozgó* népfelesleg van, hanem *álló* népfelesleg is van. S ez talán elég bizonyíték amellet,

hogy a Székelyföld ma nem elég nagy élettér a székelység számára.

További mondanivalónkat ehhez a megálapításhoz fűzzük, hogy a Székelyföld nem elég nagy élettér a székelység számára. Ismételjük: a Székelyföld normális körülmények között csak 300 ezer embert tud eltartani — agrárvonalon. És a Székelyföldön — a románsággal együtt — 500 ezer ember él. Tehát *a Székelyföld csak hatvan százaléka annak az élettérnek, amire a rajta élő népességnek szüksége van.*

S most az a kérdés, hogy ezt a hiányt miképpen lehet pótolni, mert a székely népességi kérdésnek ebben rejlik a megoldása.

E hiányt két uton lehet pótolni, az élettér két irányban lehet növelni. Függőleges és vízszintes irányban, vagy ahogy mondani szokták: vertikálisan és horizontálisan.

Függőleges vagy vertikális tágitása az élettérnek azt jelenti, hogy a meglévő területet növelem *minőségileg*, jövedelmezőképesség szempontjából, vagyis azt biztosítom, hogy kisebb területen több ember élhessen meg.

Ennek megint két utja van. Növelhetem a terület agrár jövedelmezőségét és növelhetem a terület ipari jövedelmezőségét.

Az agrárvonalon maradván, megállapíthatjuk: ahhoz, hogy a Székelyföld legalább az álló népfélesleget leköthesse, olyan mezőgazdasági állattenyésztési és erdőgazdasági beavatkozásra van szükség, melynek következtében a *szántóterület jövedelme 27 százalékkal növekedik, továbbá a rétterület jövedelme 38, a legelőterület jövedelme 184 és az erdőterület jövedelme 305 százalékkal.* És ez elvileg el is képzelhető. Minden attól függ, hogy egy ilyen nagyarányú beavatkozásnak megvannak-e a maga nélkülözhetetlen előfeltételei. Nevezetesen: a föld úgy oszlik-e meg az egyes birtoktipusok, mezőgazdasági üzemek között, hogy a termelés intenzitása növelhető: a falvak célszerűen szét vannak-e osztva az élettérül szolgáló területen; s a belső közlekedési hálózat eléggé sűrű-e és megfelelően elosztott-e?

E tekintetben, sajnos nem sok jót mondhatunk. *A birtoktipusok* a lehető legegészségtelenebb fejlődés eredményei. Mint általában Erdélyben, mérhetetlenül szétaprózódtak,

A Székelyföld nem elegendő élettér

Az élettér vertikális növelése

olyannyira, hogy a megélhetéshez szükséges két katasztrális hold mezőgazdasági terület helyett ma már csak egy kat. hold. mezőgazdasági terület jut az őstermelő lakosság egyedeire — s ez a törpebirtokocská is szerte-szét fekszik a községek terpeszkedő határaitban. *A falvak térbeli elosztottsága* szempontjából sem találunk megnyugtató helyzetet. Falvaink a völgyekben tömörülnek s így az élettér havasi részein előbb-utóbb azok lesznek az urak, akik a havason élnek, mint pl. Csik keleti szegélyén, Maros-Torda északi részein és Háromszék déli vidékén. *A belső közlekedési hálózat* pedig katasztrófálisan rossz. Mert mit ér egyetlen keresztülhaladó vasutvonal, amikor a termelő területek nagyobb része, főként a havasok vidéke, kiesik e vasutvonal körzetéből, mert sem ipari vasutak, sem használhatóbb közutak nem kötik be a területeket a vasut fővonaláig. Lehet-e itt emberi településekről, nagyobbarányu faiparról s bányászatról szó adig, amíg e területek megközelítése általában életveszélyes feladat, s csak az évnék bizonyos szakáiban lehetséges?

És egyáltalán lehetséges-e beszélni a székely élettér vertikális bővítéséről agrárvonalon, a fennebb ismertetett körülmények között?

A felelet nyilvánvaló. Csak abban az esetben, ha e körülmények megváltoznak. Ahhoz, hogy az üzemtipusok egészségesebbek s a korszerű mezőgazdálkodás és állattenyésztés elveinek megfelelőbbek legyenek, *erőteljes beavatkozásra* van szükség: az agrárnépesség megritkítására, a szétfaricskált területek újbóli összeforrasztására, tagosítására, s az új üzemi elveknek a valóságban való érvényesítésére. Ahhoz viszont, hogy a havasi gazdálkodás intenzívvé válhasson, *új falvak, havasi telepek* létesítésére van szükség s egyáltalán a havasi állattenyésztés korszerű feltételeinek a megteremtésére. Végül az intenzivebb erdőgazdálkodáshoz, a nagyobb arányu faiparhoz és a sok lehetőséget ígérő bányászathoz elengedhetetlen feltétel *a közlekedési utak sürű és jó hálózatának* a megteremtése.

De még mindezen feltételek teljesülése esetén is kétséges, hogy a székely agrár-élettér vertikális bővítése meghozza-e azt a nagy-

aranyu élettérbővülést, ami a székelységnek végeredményképpen szükséges. Tudniillik számításba kell venni azt is, hogy a székelység egy év múlva 10 ezrelékkal népesebb, egy év múlva mintegy negyvenezer lélekkel nagyobb létszámu. S ez az állandó népességgyarapodás bizonyára kitölti nagyobb részét annak a térnek, amely az előbbi változások következtében a Székelyföld körén belül, mint új élettér keletkezik. Mi lesz tehát azzal a népességgel, amelyet ki kell vonni a mezőgazdasági üzemből, hogy azoknak egészséges reformját meg lehessen valósítani.

Az első kézzelfogható javaslat errenézve kétségtelenül az, hogy a székely életteret vertikális irányban nemcsak az agrártermelés körében kell bővíteni, hanem az ipar és a kereskedelem vonalán is. A Székelyföldet *villamosítani kell, a Székelyföldön gyárakat* kell létesíteni, a Székelyföldet be kell kapcsolni szervesen az ország *kereskedelmi* hálózatába, aztán természetesen oda kell hatni, hogy *a székelység egyrésze szakítson eddigi agrárius életformájával* s változzék át iparossá és kereskedővé.

Vitán felül áll, hogy ez a javaslat nagy horderejű és tele fantáziával. Csak azt is figyelembe kell vennünk a székely népfelesleggel kapcsolatosan, hogy mi a székely népfelesleget nem az egész népességből, hanem csak a földműves népességből számítottuk ki. S a Székelyföldön a földművesség mellett él mintegy 120.000 főnyi olyan magyar népesség is, melynek az életforrása éppen az, amiről itt szó van: az ipar, a bányászat és a kereskedelem. Természetes, hogy az iparosodás folyamata elsősorban a népességnek ezt a részét érinti, őket emeli versenyképesebb szintre. De aztán figyelembeveendő az is, hogy az iparnak a vonzása nem kormányozható s tudjuk a közel székely múltból, hogy etnikailag mit veszítettünk a századforduló iparosító és polgárisító mozgalmi közben. S végül figyelembe veendő, hogy az iparosodásnak előfeltétele, hogy a Székelyföld *közlekedésügyileg* kapcsolatba juthasson a külvilággal s így legalább részben kiküszöbölődjék az iparosodás szempontjából egy percre sem felejtendő *periférikus* jellege és helyzete. A Székelyföld így sem lesz Dunántul,

A horizontális növelés

mégcsak olyan sem lesz, mint a déli szász vidék. Nemcsak azért, mert itt az iparosodásnak nincsenek meg a hagyományai, de főként azért, mert *gazdaságföldrajzilag rossz a fekvése*. Nem *kaputerület*. Nem haladnak át rajta gazdasági erővonalak, mint pl. a Dúnántulon vagy a szomszédban, a déli szász-ság életterén.

Bármennyire sokat remélünk a székely élettér vertikális bővítésétől, az elmondottak alapján mégsem várhatjuk, hogy az egész székely népfelesleget, annak álló és mozgó tömegeit ez uton leköthetjük. Így *a horizontális élettérbővítésre is szükség van és szükség lesz*, amíg a kérdés meg nem oldódik véglegesen. Nemcsak a mai életterületet kell minőségileg nagyobbá tenni, hanem a székelység *új honfoglalását* is elő kell segíteni, a Székelyföldet területileg is bővíteni kell, a térben kiterjeszteni. Tudjuk, milyen mértékben. Annyira, hogy legalább 150 ezer ember a mai határokon kívül találhassa meg a megélhetését. Sőt az irány is nyilvánvaló. Keletre nem bővíthet a székely élettér, mert ott határhegységek állják az útját. Délnyugatra sem, mert a Barcaságon és a Nagyküküllő völgyében a déli szász-ság élettere fekszik. Északra sem, mert a Kelemen-havasok itt is határt vonnak. De még Északnyugatra sem, mert itt a tekei dombvidék és a Sajóvölgy jobbra megint szász élettér. Csak a nyugati vonal marad a székelységnek: a

Kisküküllő és a Maros völgye, meg a déli Mezőség. S lám, e terület megfelelő is. 250.000 ember eltartására alkalmas. Ma ott él 75.000 magyar földműves. Még lehet ott hely — sőt éppen van hely — 150.000 otthon számfeletti székelynek.

Gondolkodásunk sokban hasonlít a nomád népvezető gondolkodásához. Az sem osztott és szorzott tervei készítésekor. Földet keresett s földet minden esetben talált is.

Ma a székelység nincs jobb helyzetben, mint ama népek, melyeket egykor mozgásba hozott a *kis tér* nyomasztó kényszere, vagy, hogy korszakunkban maradjunk: a német nép, melyet nem is olyan régen hozott mozgásba a *kis tér* nyomasztó kényszere. Az emlegetett 100.000 fő már nem sokáig bírja a

lefojtottságot. Előbb-utóbb mozgásba jön. Kiáramlik, hogy helyet találjon.

A székely kérdés lényege az, hogy ennek a kiáramlásnak idejében meg kell szabni az utját, idejét és módját.

A székelységnek nem sok kérdése van. A panaszok és sérelmek, mik fülünkhöz jutnak a Székelyföld felől, nem sokféle panaszok és sérelmek. Mind *egy* forrásból fakadnak s ez a forrás az, amiről szólottunk: *a székely élettér elégtelensége és a mai körülmények között a székely élet kilátástalansága.*

Bennünk is él azonban a hit, ami az eszméledőt is élteti, hogy lesz, aki akarata elé fogja a székegység még mindig fiatalosan friss népi erőit és megteremti velük és általuk — bizonyára egész Erdély boldogulására — *az új Székelyföldet.*